

KIRJALLISUUTTA

Uusittu opaskirja

LAURI HAKULINEN *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Toinen, korjattu painos. Otava, Keuruu 1961. 616 s.

Virittäjä on tutustanut lukijansa Lauri Hakulisen Suomen kielen rakenne ja kehitys-teokseen jo kolmesti: ensimmäisen osan esitteli v. 1941 (s. 384—389) Martti Rapola ja toisen osan v. 1947 (s. 64—67) Lauri Posti, joka myös v. 1960 (s. 60—62) arvioi ensimmäisen osan (2. painoksen käsikirjoitukseen perustuvan) saksannoksen. Runsaat kaksi vuotta sitten ilmestyi kirjasta uusi painos, joka ei — vastoin eräillä tahoilla yhä vallitsevaa harhaluuloa — suinkaan ole aikaisemman kopio, vaan sen perusteellisesti korjattu ja täydennetty laitos. Tämän vuoksi lienee paikallaan neljännenkin kerran tarkastella tämän lehden palstoilla Hakulisen SKRK:tä, nyt tosin pitäen silmällä lähinnä sitä, missä kohdin toinen painos poikkeaa ensimmäisestä.

Tarkastelijan huomio kiintyy heti muutamiin teknisiin muutoksiin: molemmat osat ovat nyt samassa nidoksessa ja niiden paginointi on yhdistetty, vaikka pykäläjako on säilytetty ennallaan. Teosta selaillessa tulee välittömästi panneeksi merkille myös runsaat bibliografiset viitteet, jotka näkyvät kohdistuvan erityisesti uusimpiin tutkimuksiin. Kaikki nämä seikat — samoin kuin molempien osien sanahakemistojen yhdistäminen — ovat tietenkin parannuksia, jotka lisäävät kirjan käyttökelpoisuutta.

Teoksen asiasisällön muutoksista on sanottava, että niitä eivät ole juuri aiheuttaneet alkuperäislaitokseen jääneet virheet tai puutteet, vaan niiden synä on ollut ennen kaikkea suomen kielen ja suomalais-ugrialaisten kielten tutkimuksen edistyminen sinä ajanjaksona, joka

on ennättänyt kuluu ensimmäisen painoksen ilmestymisestä. Jo teoksen nelisivuinen johdanto antaa vihjeen siitä, että kahdessa vuosikymmenessä on tapahtunut paljon: savolaisia ei enää ilman muuta katsota karjalais-hämäläiseksi sekaheimoksi, vaan karjalaisten haarautumaksi, jossa kenties on länsisuomalaistakin ainesta (s. 12); virolaisten, vepsäläisten ja liiviläisten määrä on tuntuvasti vähentynyt, ja vatjalaiset ovat huvonneet miltei olemattomiin, kun taas kaukaisempien sukukielten puhujien luvut ovat yleensä nousseet (s. 12—14); nykyisin uskotaan kantasuomalais-lappalaisen kieliyhteyden katkenneen noin 500 vuotta eKr., joten käsitys lapin irtautumisesta suoraan sm.-ugr. kantakielestä on täysin vanhentunut (s. 13).

Suomen kielen äännerakenteen luonteenomaisuuksia esittelevä I luku (s. 16—31) on säilynyt ennallaan, ellei oteta huomioon muutamia vähäpätöisiä lisäyksiä ja poistoja. Sitä vastoin teoksen II jakso (s. 32—64), jossa käsitellään äänneiden historiaa, on kokenut melkoisia muutoksia. Mm. sanojen oletettuja varhaiskantasuomalaisia asuja on jouduttu yllättävän paljon oikaisemaan (esim. s. 34 mm. **metsäädä* → **mettsäädä*, **jektayo* → **ehtayo*, **avađan* → **avađdan*; s. 35 mm. *saršsi* → *saaršsi*, *lentaršsi* → *lentaršsi*; s. 36 mm. *luu* < **luye* → *luu* < **luve*, **töö* < **töye* → **töö* < **teve*, jne.). Miltei kaikkia esimerkkiluetteleja on korjattu ja täydennetty. Erkki Itkosen ja Lauri Postin viimeaikaiset tutkimukset näyttävät sitä paitsi aiheuttaneen joitakin merkittäviä lisäyksiä (ks. s. 45, 50, 57, 63). Jälkitavujen vokaalinmuutosten esi-

tystä on lyhennetty jättämällä mainitsematta eräät epävarmat oletukset (ks. 1. painoksen s. 37—38). — Sanaluokkien keskinäisten suhteiden tarkastelu (III luku, s. 67—76) on jokseenkin entisensä lukuun ottamatta paria lisähuomautusta ja sitä, että imperfektimuotojen syntyongelman pohdiskelu (1. painoksen s. 65) on poistettu.

Koko SKRK:n ylivoimaisesti laajin luku (IV. Taivutusmuodoista ja johdoksista, s. 77—285) käsittelee muoto-oppia. Myös se on pyritty saattamaan kaikin puolin ajan tasalle. Huolellinen lukija havaitsee, että miltei joka sivulla on jotakin uutta, vaikka suurehkoja muutoksia on vain harvoja. Sellaisista mainittakoon genetiivin historiaan tehty lisäys s. 92, lyhennetty allatiivin kehityksen esittely s. 97, instruktiivin alkuperän todennäköisin ratkaisu s. 98, *enoansa*-possessiivisuffiksityypin leimaaminen vanhahtavaksi s. 103, *ims*-lappalaisen possessiivisuffiksijärjestelmän kuvaus s. 105, passiivin tunnusta edeltävän *e*:n ja geminaatta-*t*:llisen tunnuksen selitys s. 225—226, liittotempusten syntyä valaiseva kohta s. 233—234, 1. infinitiivin rakenteen erittely s. 241 ja aikaisemmasta poikkeava käsitys *itse*-verbien *t*-loppuisen konsonanttivartalon synnystä s. 249. Erikseen on vielä syytä huomauttaa johdinluetteloiden esimerkistön kohentumisesta ja johdinten määrän kasvusta (esim. § 52: 18a *-sa*, *-sä*, § 52: 19a *-tta*, § 53: 22a *-liini*, § 53: 48a *-ska*, *-sko*, *-skö*, *-sku*, § 53: 52a *-tto*, *-ttö*, § 54: 5a *-l*, § 55: 9a *-le'*, § 65: 14 *-u*, *-y*-jne.; ks. myös s. 283 esitetyt numerotietojat).

Kirjan toinen osa, johon — kuten tunnettua — sisältyvät sanasto- ja lauseoppi, jakaantuu peräti kuuteentoista lukuun. Nämä on yleensä voitu pääpiirteiltään muuttumattomina siirtää ensi painoksesta toiseen. Ainoastaan spesieksen ilmaisemista käsittelevä jakso (VIII, s. 483—487) on ollut pakko kokonaan uusia; kuusitoistasivuinen tutkielma on tällöin supistunut vajaan viiteen sivuun. Nykyisessä muodossaan esitys var-

maan vastaa yleistä käsitystä spesieksen luonteesta, vaikka tekijä ei selvästi ilmaisekaan sitä, ettei spesies ole suomessa mikään kieliopillinen kategoria.

Sanaston historialle omistetut luvut (I—V) tosin ovat, niin kuin jo edellä todettiin, säilyneet likimain entisten kaltaisina, mutta yksityiskohtainen tarkastelu osoittaa, että luettelot on uusien tutkimustulosten vuoksi jouduttu perusteellisesti korjaamaan: lisäyksiä ja poistoja on tehty kaikkiin sanaryhmiin. Lainasanakerrostumien esitykseen on jopa ollut tarpeen lisätä kokonaan uusi jakso: lappalaiset lainat (s. 346—348). Myös uudissanojen historian selvittely (IV luku) on melkoisesti laventunut. Kiintoisimpana pidän kuitenkin edelleen kolmatta eli sanaston omaperäistä tahontonta kasvua käsittelevää lukua (s. 349—394), johon sisältyy joukko mitä kiehtovimpia etymologisia ongelmia. Eräistä poistoista voinee päätellä, että tekijä on muutamissa kohdin ollut valmis tarkistamaan aikaisemman kantansa. Tässä hän kenties olisi voinut mennä vielä hieman pitemmälle. Omasta puolestani rohkeuden epäillä ainakin *kumma*-sanankäytön alkuperästä annettua, sinänsä houkuttelevaa selitystä (s. 360—361). Sitä nähdäkseni vastustavat jo yksin maantieteellisetkin syyt: kuinka Inkerissä suhteellisen myöhään syntyneeksi oletettu muoto olisi edes erikoismerkityksensä turvin voinut levitä miltei yli koko itämerensuomalaisen kielialueen? Vrt. SKES II s. v. kumma.

Jälkiosan lyhyehköihin lukuihin (paitsi edellä käsiteltyn VIII:een) on tehty vain vähäisiä täydennyksiä. Näistä kannattanee mainita, että s. 495—496 on monikon käytön erikoispiirteitä selvittelevä lisäys ja että s. 523—524 referoidaan Schlachterin ja Ravilan käsityksiä adjektiivikongruenssin synnystä. Mahtaneeko muuten pitää paikkansa se s. 522 esitetty väite, että lauseoppi »on yleensä paljon vähemmän kuin äänne- ja muotooppi tai sanasto altis vieraille vaikutuksille»? Suom.-ugrialaisten kielten piirissä

on luullakseni tarjolla päinvastaisiakin esimerkkejä. — Tässä yhteydessä tulkoon vielä todetuksi lähinnä painovirheeksi katsottava kömmähdys, joka kyllä on korjattu kirjan oikaisujen ja lisäysten luetteloon mutta joka silti kuuluu jo tuottaneen paljon harmia. S. 543 nimitäin sanotaan partisiippirakenteen subjektista: »Totaalista subjektiosaa ilmaisee - - 2. kohdan tapauksissa (= ilmenemistä merkitsevien intransitiiviverbien yhteydessä) monipersoonaisesti käytetyn hallitsevan verbin ohella genetiivissä oleva nomini - -«. Hakulisen oikaisemana tämä säännön kohta kuuluu: » - - monipersoonaisesti käytetyn hallitsevan verbin ohella *n o m i n a t t i i v i s s a* oleva nomini, yksipersoonaisesti käytetyn hallitsevan verbin ohella genetiivissä oleva nomini - -«.

Lukija panee mielihyväkseen merkille, että SKRK:n toinen painos on kieliasultaan paitsi korrekti myös varsin moderni. Uudennuksista näytteeksi muutamia esimerkkejä: kriitillinen → kriittinen, teknillinen → tekninen, spontaaninen → spontaani (tosin s. 383 yhä spontaaninen), johdannainen → joh-

dos, määräys → määrite, määrätty (muoto) → määräinen, maanviljelys → maanviljely, myöhäisempiys → myöhemmyys, edellämainittu → edellä mainittu (s. 386 yhä edelläsanottu) jne. Kömpelö ja mitäänsanomaton lyhenne s.o. (= se on) on johdonmukaisesti korvattu lyhenteellä ts. (= toisin sanoen). Silmään pistävät lisäksi eräät vierasperäisten sanojen uudet vastineet; niistä tuntuvat onnistuneimmilta heterogeenista merkitsevä *sekakoosteinen* ja homogeenista merkitsevä *tasakoosteinen*. Sanontaa on paikka paikoin tiivistetty ja täsmennetty. Teos on näin saanut entistäkin viimeistellymmän ja huolitellumman leiman.

SKRK:n toinen, korjattu painos on kaunis näyte suomalaisen kielentutkimuksen viimeaikaisista saavutuksista. Ennen kaikkea se on kuitenkin osoitus tekijänsä harvinaisesta tarmosta ja vireydestä. Kun Suomen kielen rakenne ja kehitys on välttämätön käsikirja suomen kielen opettajille ja harrastajille, sopinee toivoa, että he — pysyäkseen ajan tasalla — hankkisivat vanhan SKRK:nsa rinnalle uuden ja paremman.

HEIKKI LESKINEN